

Maribel Garcia
Rafael Merino

Les transicions dels adolescents després de l'escola obligatòria. Canvis socials i respostes socioeducatives en el territori

Resum

L'article presenta una síntesi de les principals característiques dels processos de transició dels joves en l'actual context de capitalisme informacional, de transformacions en els sistemes educatius i en el mercat de treball, i aporta elements de reflexió pel que fa a algunes experiències d'acompanyament a les transicions adolescents des del territori. Primerament, es contextualitzen els processos de transició en relació amb l'expansió educativa i a la precarietat laboral. Seguidament, es procedeix a una breu revisió conceptual i teòrica sobre els processos de transició dels joves, després de l'escola obligatòria.

Paraules clau

Canvi social, Expansió educativa, Fracàs escolar, Itinerari formatiu, Mercat de treball, Resposta socioeducativa

Las transiciones de los adolescentes después de la escuela obligatoria. Cambios sociales y respuestas socioeducativas en el territorio

El artículo presenta una síntesis de las principales características de los procesos de transición de los jóvenes en el actual contexto de capitalismo informacional, de transformaciones en los sistemas educativos y en el mercado de trabajo y aporta elementos de reflexión respecto a algunas experiencias de acompañamiento a las transiciones adolescentes desde el territorio. Antes que nada, se contextualizan los procesos de transición en relación con la expansión educativa y a la precariedad laboral. Seguidamente, se procede a una breve revisión conceptual y teórica sobre los procesos de transición de los jóvenes, después de la escuela obligatoria

Palabras clave

Cambio social, Expansión educativa, Fracaso escolar, Itinerario formativo, Mercado de trabajo, Respuesta socioeducativa

Transitions of adolescents after compulsory education. Social changes and social and educational responses in the field.

The article presents a synopsis of the main features in the process of transition for young people in the current context of information capitalism, and changes in educational systems and the labour market, and contributes thoughts from the field on some experiences of providing support for adolescent transitions. In particular, transition processes are put into the context of expanding education and precarious jobs. It then goes on to a brief conceptual/theoretical review on the transitions made by young people on finishing compulsory education.

Key words

Social change, Expansion in education, School leavers without qualifications, Training itinerary, Labour market, Social and educational response

Autor: Maribel Garcia i Rafael Merino

Article: Les transicions dels adolescents després de l'escola obligatòria. Canvis socials i respostes socioeducatives en el territori

Referència: Educació Social, núm. 42 p46 - 59.

Adreça professional: GRET (Grup de Recerca Educació i Treball)
Departament de Sociologia (UAB).
maribel.garcia@vab.cat - rafael.merino@vab.cat

▲ Introducció

L'article¹ presenta una síntesi de les principals característiques dels processos de transició dels joves en l'actual context de capitalisme informacional, de transformacions en els sistemes educatius i en el mercat de treball i aporta elements de reflexió pel que fa a algunes experiències d'acompanyament a les transicions adolescents des del territori. Primerament, es contextualitzen els processos de transició en relació amb l'expansió educativa i la precarietat laboral. Seguidament, es procedeix a una breu revisió conceptual i teòrica sobre els processos de transició dels joves, després de l'escola obligatòria, en tant que procés biogràfic, institucional i polític. En tercer i quart lloc s'introdueixen algunes reflexions pel que fa als dispositius d'acompanyament a les transicions adolescents i el paper dels agents institucionals en el territori, amb especial referència al paper dels educadors i educadores socials.

Canvis en els processos de transició després de l'escola obligatòria

Els processos de transició dels joves després de l'escola obligatòria han experimentat importants transformacions en els últims decennis. D'una banda, la transició tendeix a prolongar-se, com a conseqüència de l'expansió educativa, que porta a més del 60% d'una promoció cap als estudis secundaris superiors i universitaris (percentatge que segons els objectius de la Declaració de Lisboa hauria de ser del 85%), dels canvis en les pautes d'emancipació familiar, que es tradueix en un *retard* de l'edat d'emancipació juvenil, i en les dificultats d'accés a l'habitatge i d'estabilitat laboral. D'altra banda, aquests processos de transició adquireixen una nova centralitat en l'actual context de capitalisme informacional (Casal: 2003: 193) en esdevenir més heterogenis, complexos i desiguals. Diversitat i desigualtat en relació amb els itineraris formatius, és a dir, desigualtat d'accés i de resultats en la construcció d'itineraris escolars, més enllà de l'escola obligatòria; però també en relació amb la combinació d'itineraris escolars i d'educació no formal i informal, la presència dels quals augmenta especialment entre els joves més formats. Aquest dualisme en allò formatiu es relaciona també amb el dualisme social, atès que a mig i llarg termini els itineraris escolars més pobres, d'insuficiència o pobresa formativa es troben associats a noves formes de precarietat i de vulnerabilitat laboral.

Cal considerar, especialment, dos elements en l'anàlisi dels processos de transició dels joves: l'expansió educativa en coexistència amb el fenomen del *fracàs escolar*, i els canvis en el mercat de treball i les noves formes de precarietat². Aquests aspectes són desenvolupats seguidament.

Expansió educativa i itineraris de fracàs escolar. Paradoxes d'un èxit

En els últims anys s'ha anat consolidant l'augment progressiu de l'edat en què es finalitza l'escola obligatòria com un tret comú a tots els sistemes educatius dels Estats membres de la UE. Tanmateix, s'ha anat prolongant la permanència dels joves en el sistema educatiu, més enllà de l'escola obligatòria. El nivell educatiu mitjà de les generacions més joves s'ha anat desplaçant cap als nivells superiors i universitaris. Autors com Green, Leney & Wolf (2001) afirmen que s'ha anat produint un desplaçament acadèmic a tota la UE, des de mitjans dels anys 80, augmentant la proporció de joves d'una cohort d'edat que obté titulacions acadèmiques en l'ensenyament secundari superior (postobligatòria) i per la permanència d'una fracció important de joves que abans haurien abandonat l'escola obligatòria per integrar-se en el mercat de treball i ara prossegueixen estudis en les vies professionals. No obstant això, aquesta tendència comuna requereix ser matisada a Catalunya i Espanya, on les taxes d'abandonament escolar després de l'escola obligatòria són particularment altes. Més enllà dels factors d'índole estrictament escolar, probablement, la conjuntura econòmica expansiva dels últims anys i les característiques del nostre mercat de treball, encara intensiu en mà d'obra poc qualificada, explica aquestes altes taxes d'abandonament escolar entre els 16 i els 22 anys.

L'expansió educativa que té lloc a Espanya des de meitat dels anys 80 i l'actual context de crisi financera i econòmica han transformat les formes en què els joves realitzaven les transicions, i han esdevingut menys lineals i directes. Tanmateix, la coexistència d'altres taxes d'escolarització en els nivells postobligatoris i l'elevat percentatge d'abandonament escolar prematur dona una nova significació social a l'abandonament sense titulació, que esdevé més estigmatitzant i exclouent en la mesura que el mercat de treball redueix el pes dels treballadors i treballadores sense qualificació.

A Catalunya, entre el 25 i el 45%³ dels joves de cada promoció afronta la transició al mercat de treball amb uns nivells baixos o molt baixos de formació

A Catalunya, entre el 25 i el 45%³ dels joves de cada promoció afronta la transició al mercat de treball amb uns nivells baixos o molt baixos de formació⁴, la qual cosa els confereix una particular vulnerabilitat per tres raons fonamentals:

- Per la forta dependència de les transicions al treball del context socioeconòmic, amb la qual cosa l'actual recessió econòmica, particularment en els sectors més intensius d'ocupació de mà d'obra poc qualificada com la construcció o el comerç, ja s'està notant en augmentar el risc d'exclusió laboral d'aquests joves.
- Per l'augment dels requisits de qualificació sota el capitalisme globalitzat, com a estratègia de les empreses per adaptar-se a un context d'incertesa i de canvis turbulents (Planas, 2003).
- Per l'augment de la competència pels llocs de treball menys qualificats, conseqüència dels processos d'immigració que pot ser font d'actituds xenòfobes i de conflicte social.

Per aquestes raons, però també per qüestió d'equitat social, la reducció del nombre de joves que no superen l'ensenyament obligatori és sens dubte un dels grans reptes a afrontar⁵.

Canvis en el mercat de treball. Dualització i precarietat

Els canvis en el mercat de treball són fruit d'una reestructuració sense precedents del sistema capitalista (capitalisme informacional). Això és una transformació del paradigma econòmic i productiu basat en l'aplicació de les noves tecnologies de la informació i la comunicació a les dinàmiques econòmiques sobre la base de la globalització de capitals, mercats, treball, ciència i tecnologia. Aquest nou paradigma productiu, les seves noves formes de producció flexible en empreses xarxa, les noves formes d'organització del treball i la imprevisibilitat dels canvis tenen importants repercussions sobre els processos de transició al treball. D'una banda, es perd el referent de les professions estables (Planas, 2003: p. 177), agreujat per unes altes taxes de rotació i precarietat i per les dificultats dels joves amb itineraris de pobresa formativa de construir aprenentatges formatius sòlids i coherents. D'altra banda, les competències transversals, com ara les competències comunicatives, el treball en equip, coneixements bàsics d'informàtica i especialment la capacitat per aprendre adquireixen més rellevància. La formació inicial esdevé una plataforma imprescindible sobre la que construir nous aprenentatges en el futur sense la qual resulta difícil continuar formant-se "al llarg de la vida". La flexibilitat i la desregulació dels mercats de treball es tradueixen en un augment de la inestabilitat i la precarietat en l'ocupació i planteja un repte important als sistemes educatius per garantir una formació inicial sòlida, una "plataforma d'aprenentatges" bàsica per a qualsevol aprenentatge posterior.

La Transició de l'Escola al Treball. Un procés biogràfic, institucional i polític

El concepte de *Transició de l'Escola al Treball* (en endavant TET) fa referència a un procés a través del qual els joves inicien les seves primeres experiències d'inserció laboral, hagin finalitzat o no els seus itineraris formatius. La TET constitueix un dels sub processos que conformen la transició a la Vida Adulta⁶ dels joves a partir de:

- *La Transició de l'Escola a l'Escola: (TEE)*, és a dir, la construcció d'itineraris formatius, des de l'ensenyament obligatori i les transicions internes al sistema d'ensenyament, fins al seu abandonament definitiu
- *La Transició del Treball al Treball" (TTT)*, és a dir, les transicions internes o externes dels joves en el mercat de treball, i

- La *Transició de la Família a la Família*'' (TFF) que suposa el trànsit de la família d'origen fins a l'assumpció d'una emancipació familiar plena⁷

La Transició de l'Escola al Treball no és reductible a una etapa del cycle vital ni a una etapa buida o compàs d'espera

La *Transició de l'Escola al Treball* (TET) s'inicia, generalment, en l'últim cycle de formació i comprèn també els primers tempteigs d'inserció laboral; a vegades, en l'economia formal però moltes altres en l'economia informal; a vegades, de forma seqüencial però moltes altres de forma simultània, no lineal. Convé insistir en què aquest procés no és reductible a una etapa del *cycle vital* ni a una etapa *buida* o compàs d'espera, des de la finalització de l'escolarització fins a la inserció professional, com es podria pensar des d'una perspectiva adultocràtica. Ans al contrari, es tracta d'un moment ple de decisions, resolucions i incerteses, en què el jove, com a subjecte actiu, pren opcions en el terreny formatiu i de tempteig i acumulació d'experiències laborals i altres experiències vitals. Els itineraris d'inserció s'inicien, doncs, amb la primera experiència laboral, que sovint té lloc mentre el jove estudia⁸. En conseqüència, els processos de TET es dibuixen en un espai d'intersecció entre el sistema educatiu i el mercat de treball, en un territori concret⁹. Per això, les reformes educatives, els dispositius de formació, les polítiques d'ocupació i treball, les dinàmiques econòmiques locals, les polítiques de gestió dels RRHH en les empreses i el paper dels actors institucionals en la mediació d'aquests processos té conseqüències importants sobre la transició dels joves, ja que es tracta d'un procés institucionalitzat.

La concepció de la TET en un espai d'intersecció entre el sistema educatiu i el mercat de treball, en un territori concret significa que:

- És competència dels instituts de secundària l'organització dels programes de diversificació curricular, contemplats en el marc de l'actual reforma educativa (LOE, 2006) per reduir la ràtio entre població inicialment candidata a la no graduació de l'ESO (*població potencial*) i la població que, finalment, acabarà l'ensenyament secundari sense graduació (*població real*).
- És competència dels dispositius de transició disminuir la ràtio entre la població que abandona l'ESO sense acreditació (*població real*) i la població que, finalment, inicia una experiència de formació per a la inserció (*població efectiva*) (Merino, García, Casal: 2006).

Una altra característica de la TET ja referida és la seva institucionalització. Més enllà dels usos que fan els joves dels dispositius de transició; aquests configuren uns límits i unes possibilitats. Per exemple, la configuració dels sistemes educatius, més o menys comprensius, la connectivitat entre vies formatives, més o menys reversibles, etc., configuren un camp d'oportunitats o constriccions socials en què els joves prenen les seves decisions i construeixen els seus itineraris formatius. La institucionalització dels processos de transició limita el seu caràcter reversible¹⁰. Particularment, en relació amb l'elecció de determinades vies formatives, o l'acumulació d'experiències escolars negatives,

Sobre els dispositius locals d'acompanyament a les transicions dels joves

La creixent complexitat dels processos de transició dels joves i el risc d'exclusió formativa, laboral i social a la qual es veuen sotmesos alguns d'ells, planteja la necessitat d'articular respostes d'acompanyament als adolescents des de la dimensió més propera a aquests: des de l'àmbit local. Aquest acompanyament pot esdevenir des de tres àmbits d'intervenció pública: les polítiques educatives, les polítiques d'ocupació i treball i les polítiques socials, i tenen diferent dimensió administrativa: des del Govern de la Generalitat de Catalunya, des de l'administració supralocal (Diputacions i Consells Comarcals) i des de l'administració local. La coordinació entre els diferents àmbits i nivells és sens dubte una qüestió necessària per a la prevenció de l'exclusió i el desenvolupament de polítiques inclusives. La prevenció té com a punt de referència els instituts d'ensenyament secundari, ja que és en ells on es troba el conjunt d'una generació ¹¹ i és on es produeix la diversificació d'itineraris. El treball coordinat amb i des dels instituts de secundària requereix col·laboració i corresponsabilitat política i tècnica per tal de superar rigideses i inèrcies institucionals.

Algunes experiències desenvolupades al llarg d'aquests últims anys en diferents municipis formen part del que s'ha convingut a denominar el Servei Local de Transició Escola-Treball (SLTET) o similars, (Casal: 1998), amb l'objectiu fonamental d'afavorir un treball transversal entre els diferents professionals susceptibles d'acompanyar els joves en les seves transicions (TET): professors i tutors d'instituts, coordinadors pedagògics, orientadors, inseridors laborals, educadors socials, tècnics de joventut, etc.), però també amb la voluntat d'integrar accions i recursos a través d'un treball col·legiat i una metodologia de treball en xarxa, sota criteris de corresponsabilitat.

Els dispositius locals de Transició Escola-Treball són pensats per afavorir la coordinació d'accions i recursos per al seguiment i l'acompanyament dels joves en els seus processos de transició, evitant les intervencions puntuals, aïllades i fragmentades, a fi d'oferir oportunitats a tots els joves, en general, i als col·lectius més vulnerables, en particular. El treball en xarxa esdevé el recurs metodològic per a la intervenció i permet identificar problemàtiques i compartir respostes i recursos de forma coordinada.

Una experiència singular d'acompanyament a les transicions adolescents

El projecte "*La tutoria d'acompanyament en les transicions d'adolescents*" neix a Terrassa l'any 2003-2004, per desenvolupar algunes línies estratègiques que emanaven del Projecte Educatiu de Ciutat, entre les que s'apuntaven la

necessitat de millorar els plans d'orientació acadèmica i professional; l'adequació dels recursos socioeducatius, culturals i de lleure a les necessitats dels adolescents de la ciutat, la millora dels serveis de formació, orientació, suport, inserció i seguiment dels joves, amb NEE i la necessitat de definir les polítiques locals transversals envers els adolescents i de disposar de formes estables *d'observar* la canviant realitat adolescent, compartint prioritats i perspectives.

Es tracta d'un projecte d'acompanyament a les transicions adolescents en què es dona prioritat a l'atenció d'aquells com a estratègia política de ciutat a partir de la voluntat mútua de construir una relació útil entre els instituts públics de secundària del municipi i l'administració local.

El projecte neix amb vocació de normalització dels recursos disponibles en el territori

El projecte neix amb l'objectiu fonamental d'acompanyar tots els joves d'una generació que finalitzen l'escola obligatòria. Neix, doncs, amb vocació de normalització dels recursos disponibles en el territori, tot i donant respostes generals i/o específiques al conjunt dels joves d'una promoció. Tot i així, el projecte presta una atenció especial als joves que abandonen l'ESO sense acreditació i són susceptibles d'orientació i acompanyament cap als recursos i programes d'educació no formal disponibles en el territori. Són també susceptibles d'acompanyament aquells joves que fan la seva transició de l'ensenyament obligatori al postobligatori, és a dir, joves que inicialment prossegueixen estudis en l'àmbit de l'educació formal.

El projecte té com objectiu específic desenvolupar un marc d'actuacions d'acompanyament, de caràcter transversal i integrat, que permeti coordinar accions, iniciatives, serveis i institucions, particularment entre els professionals que treballen en els serveis municipals de les àrees d'educació, foment, joventut i serveis socials i els centres de secundària de la ciutat. Són objectius específics del projecte:

- Facilitar els processos de transició dels joves en finalitzar l'escolaritat obligatòria, tant pel que fa als joves que no acrediten l'ESO i que requereixen d'un procés d'orientació i acompanyament cap a recursos i programes de formació per al treball, com pel que fa als joves que, tot i haver acreditat l'ensenyament obligatori poden viure un procés de ruptura, bloqueig i abandó en el primer any dels estudis postobligatoris de batxillerat i cicles formatius) i, en conseqüència, necessitar un suport extern per reconduir la seva situació.
- Posar a l'abast de tots els joves d'una promoció els recursos formatius i d'inserció professional existents en el municipi de Terrassa.
- Establir ponts entre els instituts de secundària i l'oferta de formació existent en el territori.
- Desenvolupar metodologies de treball transversal entre els instituts i els diferents serveis de l'administració local.

- Millorar les relacions bilaterals entre els instituts i els diferents serveis de l'administració local i/o fomentar les existents.
- Facilitar l'existència d'un referent adult positiu per als joves que surten del sistema educatiu sense acreditació.
- Oferir sortides formatives i laborals als joves
- Reconduir les situacions d'abandó del sistema educatiu dels joves que inicien estudis de batxillerat o de formació professional mitjançant un seguiment individualitzat.

A. Qualsevol projecte d'aquestes característiques requereix unes condicions mínimes per a la seva implementació. Altrament es malmeten recursos i esforços i es generen expectatives entre els diferents agents que intervenen que poden acabar veient-se frustrades. Per això és molt important que des de les instàncies polítiques que intervenen es garanteixi la voluntat i prioritat de tirar endavant el projecte, la qual cosa implica donar-li prioritat en termes d'actuació política i responsabilitat tècnica (caps d'àrea dels diferents serveis) i dedicar els recursos humans que el facin possible. També des de les mateixes instàncies és important garantir l'estabilitat dels professionals que formen part del grup tècnic, ja que en algunes àrees l'excessiva rotació de personal dificulta l'estabilitat dels grups de treball que actuen de forma coordinada amb l'institut, multiplicant els professionals i dificultant la consolidació i avenç del projecte. Un altre requisit és la necessitat de garantir la coordinació i el seguiment de la implementació del projecte des del PAME (Patronat Municipal d'Educació), tant pel que fa a les actuacions realitzades (sessions d'informació i orientació), com pel que fa al seguiment de les promocions i de les intervencions individuals realitzades (graelles de seguiment de cada promoció). Un últim requisit fonamental és la necessària implicació i participació dels instituts que s'adhereixen al projecte, particularment de l'equip directiu però també dels tutors de quart curs de l'ESO. Efectivament, un dels requisits per participar en el projecte és el compromís dels instituts que es concreta en una declaració d'interès per part de l'equip directiu i en el compromís de garantir un seguit d'actuacions que vertebrin el projecte.

Un dels trets definitoris del projecte és, sens dubte, *l'acompanyament* que es fa amb els joves que finalitzen l'escolarització obligatòria. Aquest acompanyament és concebut en el projecte com un component fonamental del dispositiu local de transició i es defineix sobre la base de dos elements bàsics:

- A.** La mobilització de tots els recursos formatius (d'educació formal i no formal), serveis socioeducatius i programes d'inserció sociolaboral disponibles en el territori per tal que *cap jove* quedi exclòs de la formació i/o del treball.
- B.** L'existència d'un referent adult que acompanya el jove i exerceix de *pont* entre la seva sortida a l'institut i la seva inserció a la vida adulta,

particularment en la vessant formativa i laboral, pels seus efectes *normalitzadors* però també en altres àmbits (cultural, de lleure, etc.) sempre que es consideri oportú o necessari.

En conseqüència, més enllà de les actuacions d'informació i orientació, el projecte planteja l'acompanyament dels joves que finalitzen l'escola obligatòria durant un període d'un any, per tal de garantir al màxim la seva inclusió formativa, laboral i social.

En definitiva, aquestes experiències ofereixen també un marc d'oportunitats en permetre avançar cap al desenvolupament de polítiques inclusives en el territori. En aquest sentit, convé avançar en dues direccions fonamentals:

- Cap a la corresponsabilitat entre administracions (particularment entre el Govern de la Generalitat i l'administració local) però també entre àrees de la mateixa administració i entre les diferents institucions del teixit associatiu i els agents que intervenen en el territori.
- Cap al desenvolupament de polítiques integrals i transversals (educació, treball, cultura, lleure, salut, etc.).

La integralitat de les polítiques de TET suposa vincular les polítiques de formació, treball i ciutadania sota el principi de normalització

La integralitat de les polítiques de TET suposa vincular les polítiques de formació, treball i ciutadania sota el principi de normalització, és a dir, adreçada a tots els joves, a fi d'evitar el possible estigma d'algunes accions o programes. Pressuposa també el desenvolupament d'una política global (holística), és a dir, que donen resposta al conjunt de necessitats dels ciutadans en un territori. «La transversalitat pressuposa una aproximació al territori com espai pel qual circulen els individus, més enllà de les definicions administratives. Un espai on concorren diferents iniciatives i entitats que descriuen relacions en xarxa local». (Merino, Garcia, Casal. 2006, p.94).

El paper dels educadors socials

En aquest projecte de Terrassa han participat educadors socials de dues àrees distintes de l'Ajuntament, serveis socials i joventut. Els educadors socials de cada àrea tenen perfils diferents i tasques diferenciades. Els educadors de serveis socials estan més habituats a treballar amb el mètode del cas i del seguiment individual d'infants i joves, i a treballar la problemàtica familiar. En canvi, els educadors del servei de joventut estan més habituats al treball grupal i amb dinàmiques més informals. Aquest perfil diferent fa que les formes d'aproximar-se al projecte siguin diferents i que expressin unes necessitats diferents, com veurem de seguida.

Una de les dificultats de la incorporació dels educadors socials a un projecte en què l'espai privilegiat d'intervenció és l'institut de secundària és la valoració que des del professorat i de l'equip directiu es fa dels serveis externs

i dels professionals d'aquests serveis. Un dels beneficis del projecte és precisament un reconeixement explícit de la feina d'aquests professionals i la superació d'algunes inèrcies i estereotips. Per exemple, malgrat que és molt difícil, s'ha avançat en superar la idea que l'educador dels serveis socials és la persona que fa el seguiment dels casos problemàtics, ja que pot tenir una visió global de la generació i contribueix al seguiment de tota la promoció, no només dels casos de serveis socials. Una de les educadores ho deia molt clarament: la seva relació amb l'institut havia passat de rebre trucades per encarregar-se dels nois i noies problemàtics a incorporar-se a un procés en què estan presents tots els alumnes de 4rt d'ESO i, per tant, la perspectiva és més global i normalitzadora. Per als educadors de joventut (siguin els educadors que estan als espais joves disseminats per la ciutat o bé educadors que dinamitzen els punts d'informació als propis instituts) la participació en el projecte suposa un augment de la seva valoració i un canvi de la imatge de *monitor de pati* o d'animador d'activitats de temps lliure a una imatge més ajustada a la tasca educadora de seguiment i acompanyament de joves en la seva transició.

I aquí hi ha la paraula clau que defineix la tasca de l'educador social: l'acompanyament. El que hem comentat abans del referent adult positiu s'emmarca en aquest rol de l'educador. El concepte de referent és a bastament utilitzat en el camp socioeducatiu, però sovint manquen les eines teòriques i les condicions pràctiques per esdevenir un referent. Pel que fa a l'emmarcament teòric, des del nostre punt de vista l'acompanyament té a veure amb la necessitat d'una major orientació dels individus en un context de major complexitat social a l'hora de construir els seus itineraris biogràfics, i la transició de l'escola al treball és un dels moments crítics d'aquests itineraris¹². Pel que fa a les condicions pràctiques hem intentat situar l'acció dels educadors en un calendari i amb uns objectius molt concrets, que s'han explicat abans. Passar de la idea d'acompanyament a la pràctica no és fàcil, i existeix el risc de dissenyar un protocol de seguiment que burocratitzi aquesta idea d'acompanyament i que resti autonomia i dinamisme en la relació entre educador/a i adolescent. En el projecte no hem volgut anar més enllà dels protocols que cada àrea té definits per no caure en aquest risc i hem insistit en la idea de l'autonomia professional a partir d'uns criteris d'actuació comuns i compartits.

És obvi que existeixen mancances i dificultats. Les més evidents són les dificultats institucionals, des de l'escassetat de recursos fins a la rotació excessiva de professionals que dificulta la continuïtat del projecte, de la relació entre educador/a i adolescent, entre educadors i grup tècnic adscrit a un institut. Hi ha una altra dificultat i és la de saber ajustar les expectatives dels resultats desitjables amb els recursos i les possibilitats reals d'intervenció. Per exemple, un dels temes que genera més frustració entre els professionals és com acompanyar els joves que no volen ser acompanyats, que han desenvolupat una cultura molt llunyana de la cultura escolar i de l'oferta que els pot venir des de les institucions. No hi ha receptes però sí que hem pogut constatar que el treball en equip és una via que té dos grans virtuts: disminuir la sensació de frustració personal de l'educador que ha d'acompanyar i aprofitar els diferents

punts de vista i d'informació sobre un mateix jove que tenen els professionals que formen part de l'equip.

Cal reorientar les reunions cap a espais de construcció de complicitats i generació de consensos en l'actuació

Però treballar en equip també té les seves dificultats, com ara l'eficiència de les reunions, espai fins ara privilegiat per al treball en equip. Un dels punts febles detectats en el projecte ha estat precisament el grau d'eficiència d'algunes reunions, que no poden ser moltes ni molt llargues perquè el recurs temps és escàs, i que sovint es transformen en intercanvi d'informacions i de derivacions de casos. Per això, cal reorientar les reunions cap a espais de discussió, de construcció de complicitats i generació de consensos en l'actuació.

Finalment, una dificultat que es transforma en manca. Les dinàmiques pròpies de cada àrea o de cada institució dificulten el treball interdepartamental com hem destacat abans. Sovint, els educadors i educadores socials desconeixen com funciona el sistema educatiu, les reformes que s'hi estan fent, els nous dissenys dels currículums en l'ensenyament obligatori i en l'ensenyament postobligatori, o desconeixen les formes de construcció dels itineraris laborals per part dels joves i l'evolució de l'estructura local del mercat de treball. Potser pensen que no és dins de les seves competències, perquè els educadors de serveis socials estan molt centrats en les problemàtiques familiars i els educadors de joventut perquè estan centrats en les activitats de lleure. Però aquesta fragmentació respon a la institucionalització dels recursos, no a l'itinerari biogràfic del jove; per això, en l'orientació i en l'acompanyament, els educadors han de tenir aquest context ampli de referència en la transició després de l'escola obligatòria. El que les institucions veuen i viuen com espais fragmentats no és el que veuen i viuen els i les joves.

Conclusions

Per acabar, voldríem destacar només dues qüestions finals, que en part són un resum del que s'ha dit en els apartats anteriors i en part són la constatació dels reptes que tenim davant nostre. La primera és que la transició de l'escola al treball ha experimentat en els darrers anys molts canvis, i es més que probable que continuï canviant al ritme del canvi social. Els canvis en el disseny dels itineraris formatius, els canvis en la forma de viure els adolescents la seva escolarització, els canvis socials que emergeixen en els instituts de secundària, els criteris d'elecció dels estudis postobligatoris, les dinàmiques locals i sectorials del mercat de treball, el paper de les famílies... tot això són canvis que ens situen en escenaris diferents de fa uns anys i que plantegen el repte de l'adequació dels recursos i dispositius de transició a aquesta nova realitat. Per exemple, els serveis d'informació i orientació acadèmica i professional cal que s'actualitzin en funció d'aquest entorn canviant i que avancin cap a una major integració en metodologies i en continguts.

I la segona qüestió és la necessitat d'adequar les competències dels educadors a aquest nou entorn. Les rutines són necessàries però sovint esdevenen inèrcies

que burocratitzen l'acció socioeducativa, i encara que sigui un tòpic, la capacitat d'innovació i de buscar solucions creatives i cooperatives als problemes emergeixen com a competències clau dels educadors, en general, i, en particular, en els educadors que tenen com a missió l'acompanyament dels adolescents en el seu pas de l'escola obligatòria a les diferents vies de l'ensenyament postobligatori o al mercat de treball. L'objectiu s'ho val: evitar que cap jove quedi despenjat dels recursos formatius i laborals de què disposa el territori, que és com dir que cap jove quedi desconnectat dels vincles de la integració social.

Maribel Garcia Gracia
 Rafael Merino Pareja
 GRET (Grup de Recerca Educació i Treball)
 Departament de Sociologia
 Universitat Autònoma de Barcelona

Bibliografia

- Azevedo, J.** (2002), "Entre la escuela y el mercado de trabajo, una mirada crítica sobre las transiciones " a *Fracaso escolar y transiciones a la vida adulta* .
- Casal, J.** (1998), "La garantía social com a servei local de transició", a GRET, *Aproximacions a la garantia social. Cap a un nou enfocament dels PGS*. (Col·lecció Estudis núm. 1). Diputació de Barcelona.
- Casal, J.; García, M.; Merino, R.; Quesada, M.** (2005), *Enquesta ls joves de Catalunya 2002*. (Col·lecció Estudis, núm 13). Generalitat De Catalunya, Departament de la Presidència. Secretaria General de Joventut.
- Casal, J.; García, M.; Planas, J.** (1998), "Estagnación plena y escolarización", a *Cuadernos de Pedagogía*, núm 268, pp. 38-41.
- Casal, Joaquim** (2003), "La transición de la Escuela al Trabajo", a Fernández Palomares (coord.) *Sociología de la Educación*. Pearson- Prentice Hall. Madrid.
- García Gracia, M.** (2006), "L' escola i el territori com a sistema de lluita contra el fracàs escolar" (pp. 375-392), a Bonal, X (dir) *L'Estat de l'educació a Catalunya. Anuari 2005 Sèrie Polítiques, núm 53*. Ed. Mediterrània. Barcelona.
- García, Gracia, M.** (2007), "El papel de los Municipios en las Políticas de Educación Inclusiva", a revista *Guix*. núm 332, febrero 2007. Barcelona.
- García, Gracia, M.** (2007), "Dificultades en la aproximación a las dimensiones del absentismo; luces y sombras a partir de las voces del profesorado y de algunas tipologías institucionales", a *Aula Abierta*, nº 86. Oviedo.
- García, M.; Merino, R.; Casal, J.** (2006), " Transiciones de la escuela al trabajo tras la finalización de la enseñanza secundaria obligatoria", a *Sociología del Trabajo* (nueva época), núm. 56, 2006, pp 75-100.
- Green, A.; Leney, T.; Wolf, A.** (2001), *Convergencias y divergencias en los sistemas europeos de educación y formación profesional*. Ed., Pomares. Barcelona.

Machado, J. et al. (2002), “Modernised Transitions and Disadvantage Policies” a Walther, A.; Stauber, B. et al (eds) *Misleading Trajectories. Integration Policies for Young Adults in Europe?* Egris Leskle + Budrich. Opladen.

Merino, R.; García, M.; Casal, J. (2007), “De los Programas de Garantía Social a los Programas de Cualificación Profesional Inicial. Sobre perfiles y dispositivo locales. A *Revista de Educación*, núm 341, Septiembre-Diciembre 2006, pp. 81-98. Madrid

Merino, R.; García, M. (2007), “Itineraris de formació i inserció laboral dels joves a Catalunya”. Informes Breus, núm 4. 92 p. Fundació Jaume Bofill. Barcelona.

Planas, J. (2003), “Educación y mercado de trabajo en la globalización”, a Fernández Palomares (coord.), *Sociología de la Educación*. Pearson- Prentice Hall. Madrid.

Sweet, R. (2003). “La transición entre la educación y la vida laboral. Perspectivas del estudio de la OCDE”, a Marchesi, A.; Hernández Gil, C. (Coord), *El fracaso escolar. Una perspectiva internacion.*

Walther, A.; Stauber, B. et al. (Eds.) (2002) *Misleading trajectories. Integration Policies for Young Adults in Europe?* Leske+Budrich. Opladen.

-
- 1 Aquest article recull algunes reflexions resultants del projecte del MCYT *Educación-Trabajo e Inclusión Social de los Jóvenes* (SEJ2007-66919) que el GRET desenvolupa en l'actualitat.
 - 2 Hi ha altres elements de rellevància en els processos de transició dels joves, com ara, les experiències vitals significatives, que són objecte de particular interès des de l'àmbit de la intervenció social, per bé que aquí no siguin desenvolupats, es tracta d'un seguit d'experiències singulars de cada jove que poden esdevenir un valor afegit en les transicions o bé ser un factor desencadenant de transicions complexes, erràtiques o de risc social.
 - 3 Val a dir que aquestes mitjanes oscil·len molt segons territoris en ser reflex de la desigualtat social, donant lloc a taxes de fracàs escolar que es poden situar fins i tot al voltant del 50% més.
 - 4 A Catalunya, les taxes de fracàs escolar bàsic, entès com la no-obtenció del graduat a l'ensenyament secundari obligatori se situen al voltant del 26% de mitjana. Si es considera també el percentatge d'abandonament en els cicles formatius de grau mitjà i al batxillerat la xifra se situa al voltant d'una tercera part de la promoció (*Vegeu*: Merino, R. i García, M.:2007).
 - 5 Una de les qüestions que pot contribuir, si no a disminuir el fracàs escolar, sí a evitar el seu caràcter irreversible és la flexibilització i major connectivitat entre vies formatives (Sweet, 2003); per això la proposta de la LOE de convalidar una part de les proves d'accés als CFGM dels alumnes que han cursat un PQPI resulta particularment interessant.
 - 6 S'utilitza el terme “transició a la vida adulta” des d'una perspectiva biogràfica per descriure el procés social pel qual els joves construeixen trajectòries d'*enclassement* i adquisició de “posició social”, és a dir, s'ubiquen en l'estructura social, L'anàlisi dels processos de transició a la vida adulta des d'una perspectiva biogràfica té ja una llarga tradició en el GRET, atès que es tracta d'una línia de recerca que es va iniciar als anys 80.
 - 7 Aquesta es pot concretar en diverses formes i també presentar formes de regressió o retorn.
 - 8 Aquesta iniciació professional és cada cop més freqüent entre els joves, fins i tot entre una important fracció de joves estudiants de l'ESO.

- 9** Convé considerar que la transició és un sistema institucional, és a dir, una xarxa complexa d'institucions socials que intervenen reglamentant l'oferta de transició: el sistema d'ensenyament i els subsistemes de formació, el sistema productiu, el mercat de treball i una xarxa d'intervenció social de l'Estat sobre col·lectius específics (dispositius de transició, programes específics, etc). (Casal, García, Planas: 1998, pp. 11-12).
- 10** Contra la tesi de la reversibilitat, que ve il·lustrada metafòricament en *la teoria del yo-yo* (Machado: 2002) la institucionalització dels processos de transició fa que algunes situacions resultin poc reversibles.
- 11** Si més no la detecció dels casos d'absentisme crònic són també competència dels instituts; vegeu sobre això: García, Gracia, M. (2007) "Dificultades en la aproximación a las dimensiones del absentismo; luces y sombras a partir de las voces del profesorado y de algunas tipologías institucionales" a *Aula Abierta*, nº 86. Oviedo.
- 12** En Jaume Funes ha desenvolupat molt més aquesta idea d'acompanyament. Es pot consultar el seu article "La nova llei de serveis socials: més ombres que llums", a *Educació Social*, núm. 37, desembre 2007, on realitza una crítica del concepte d'acompanyament que apareix a la Llei de Serveis Socials.
-

